

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

« نقد و نظر بر یک شروع تحول آفرین »
نخستین کنگره ملی نوحه و نعمه های عاشورایی

میثم مطیعی

«داور نخستین کنگره ملی نوحه»

تهران - شهریور ۱۴۰۲

طلیعه سخن: « تحول آفرینی در گام نخستین »

نخستین کنگره ملی نوحه و نغمه‌های عاشورایی، در حالی برگزار می‌شود که رصد ابعاد متنوع آن، گویای طلایه ای تحول آفرین و امیدبخش در نوع نگاه به تولیدات مرتبط با هیات و تشویق طیف‌های مختلف به خلق آثار در این عرصه است. اگرچه اصلی‌ترین، ماندگارترین و موثرترین تولیدی که در هیات صورت می‌پذیرد، «نوحه» است که در اجرای ذاکرین آل‌الله (علیهم‌السلام) تجلی پیدا می‌کند، اما آنچه کمتر مورد توجه قرار گرفته است، «پشتوانه عظیم پژوهشی، علمی، مهارتی و تجربی» است که سهم بسزایی در مانایی و اثربخشی عظیم نوحه‌ها دارند. از این منظر، این رویداد هنری - فرهنگی ملی، در اولین تجربه خویش، نه تنها پذیرای تعداد بسیار زیادی از «نوحه» ها، آن هم با زبان و گویش‌های مختلف و در محورهای محتوایی متنوع است، بلکه بخش ویژه‌ای را به همان پشتوانه گران سنگ اختصاص داده است و در یک فراخوان عمومی، از اهالی علم و هنر و همه علاقه‌مندان این عرصه دعوت نموده است تا تحلیل و بررسی‌های عالمانه خویش را با رویکردهای گوناگون ادبی، موسیقایی، جامعه‌شناسانه، مردم‌شناسانه، روانشناسانه، تربیتی و... نسبت به نوحه و نوحه‌سرایی به دبیرخانه کنگره ارسال کنند. با اینکه آثار علمی خوبی دریافت شد، اما هنوز جای خالی بسیاری از پژوهش‌ها در این عرصه حس می‌شود که همت محافل علمی و محققان را می‌طلبد تا در این میدان وسیع و موثر قدم گذارند و برای ثبت روش‌مند پیشینه‌ی سترگ نوحه‌سرایی و حل مسائل جدید و تبیین مقتضیات روز مجاهدت علمی خویش را به عرصه بیاورند.

« طرحی برای پیشرفت »

هر رویدادی، در تجربه نخستین خویش، با همه مزیت‌ها و آثار ارزشمندی که برجای می‌گذارد، مستلزم طراحی و برنامه‌ریزی‌های آینده است که این مهم از لوازم عقلانی و غیرقابل اجتناب مدیریت یک رویداد محسوب می‌شود.

در جهت کمک به طراحان و مدیران کنگره ملی نوحه شماری از مهمترین پیشنهادات، در قالب یک طرح، به ایجاز و اختصار، در دو قسمت «راهبردی» و «عملیاتی (نقشه راه)»، ارائه می‌شود؛ البته این یادداشت فقط ناظر به « فرایند جمع‌آوری تا گزینش نهایی» بخشی است که «انتخاب نوحه‌سرایان برگزیده» نامیده شده است. امید آنکه این اقدام، مورد رضایت خداوند متعال و موثر در این حرکت باشکوه باشد و همه بزرگوارانی که خیلی بهتر و دقیق‌تر می‌توانند بنگارند، به ارتقاء و پیشرفت و اثربخشی بیشتر چنین رویدادی کمک کنند.

۱) منظومه راهبردی

۱.۱. ضرورت تقویت «راهبرد جریان ساز»

تعیین راهبرد در هر رویداد، اصلی ترین عاملی است که نقطه عزیمت، مقصد و مسیر نیل به آن را مشخص می کند که تعیین اشتباه آن خطر بزرگی است که در کمین چنین رخدادهای فرهنگی هنری نشسته است تا قلب ها و ذهن ها را متوجه جهت و قبله دیگری کند.

یکی از مهمترین اقداماتی که انتظار می رود در کنگره بعدی نوحه ظهور بیشتری پیدا کند، تحقق یک «راهبرد وحدت بخش و جریان ساز» است به طوری که مقصود نهایی و ساز و کار رسیدن به آن، به طور شفاف و دقیق، مشخص و تعریف شده باشد. از این رو، به نظر می رسد ملاحظات تکنیکی نباید غلبه پیدا کند، به این معنا که ارزیابی ها صرفا براساس زیبایی شناسی ملودی ها، اشعار و نهایتا برخی مضمون پردازی ها صورت نگیرد.

از این رو، باتوجه به نقش الگویی چنین رخدادهای بزرگ فرهنگی مذهبی، بویژه برای آنان که دسترسی های کمتری به منابع اصلی دارند و تحت تاثیر فعالیت های مشهور و پربازدید این عرصه قرار می گیرند، این حساسیت از ضریب بیشتری برخوردار است. بنابراین، اگر در طراحی چنین رویدادهایی، استحکام راهبردی و نظری و چشم انداز جریان ساز لازم برای اثربخش تر نمودن هیات های مذهبی و رشد نوحه سرا و آثار آنان ظهور عملیاتی داشته باشد، نه تنها مزیت ها و هدف گذاری های مثبت آن به حاشیه رانده نمی شود، بلکه می تواند برخی مسائل مستحده را پاسخ دهد و از ظهور برخی از گسل های آسیب زا در عرصه هیات مانند «رقابت های نازل و دور از غایت هیات» و «تشدید انگیزه های تولید برپایه زودتر و بیشتر دیده شدن» جلوگیری نماید.

۱.۲. مهمترین مولفه های راهبردی

در ارتباط با مساله ای که اشاره شد، فهرستی از مولفه های پیشنهادی، که بسان قطعاتی در کنار یکدیگر، می توانند پازل راهبردی چنین رویدادی را شکل دهند تا نهایتا تصویری زیبا، موثر و ماندگار از آن برجای ماند، به صورت زیر تقدیم می شود، هرچند می توان بر این موارد افزود و هر یک را از حیث نظری و مصداقی بسط داد.

❖ ضرورت ارائه «پیشنهاد» توسط نوحه سرا

نگارش یک پیشنهاد (پروپوزال) توسط نوحه سرا که شناسنامه ای از آثار خویش ارائه دهد، مانند: اهداف، ایده ها و مضامین نو، سابقه نغمات و شیوه ساخت آنان و...

❖ تعیین معیار تقدیر براساس اثرمحوری نه شخص محوری

معرفی افراد به عنوان نوحه سرای برتر، با اشکالاتی همراه است و در عین حال، توجه به آثار به جای شخص مزیت های فراوانی دارد که به برخی ابعاد و ملاحظات آن اشاره می شود:

- **عدم جامعیت هنری نوحه سرا:** یک نوحه سرا، ممکن است بخشی از آثار او، آن هم در برخی مولفه ها مزیت داشته باشد ولی در عین حال نقدهای جدی و بنیادین به قسمت های دیگر کارهای او وارد باشد.

از این رو، تقدیر از یک شخص، آن هم در یک عنوان کلی، به معنای الگو قرار دادن او در مجموعه ای ترکیبی از یک هنری به نام نوحه سرایی است، در حالی که او چنین جامعیتی را، حداقل از جهت هنری، ندارد.

حال اگر، نوحه سرایی، در میزان علم، تجربه و خط مشی فکری و عملی او شبهه‌اتی وارد باشد، این آسیب‌ها در ساحتی که منزله و مطهر است، بسیار بیشتر خواهد بود. چه بسا، برخی معتقد باشند، زمانی یک فرد نقش الگویی پیدا کند که فراز و نشیب‌های دنیا را چشیده ولی همچنان ثابت قدم و استوار در مسیر اهل بیت (ع) قدم بر می‌دارد.

• **ضرورت نگاه هنری و تخصصی به نوحه:** نقش الگو بخشی تقدیر از یک اثر هنری به جامعه، ایجاب می‌کند که از زاویه تخصصی نتایج ارزیابی خود را ارائه دهد. یک اثر نوحه، ترکیبی از چند هنر است، که ارکان اصلی آن عبارتند از: شعر و ملودی، که هر کدام اجزاء مختلفی دارند. وقتی در چنین رویدادی، از یک اثر، با ذکر دقیق ارکان آن و علت تقدیر می‌شود، مثلاً دارا بودن زبان قوی، نغمه سرایی صحیح و نوآورانه، زاویه نگاه جدید، هدفمندی و اثربخشی خاص، احیاء تراث و ... ، با این اقدام، نه تنها عموم جامعه را از ارزش بالا و پیچیدگی‌های هنری نوحه مطلع می‌نماید و جای خود را در هنر کشور پیدا می‌کند، بلکه علاقه‌مندان و فعالان این عرصه را به یادگیری و تخصص در این حوزه ترغیب می‌نماید.

• **توجه نوحه سرا به ضعف‌ها و قوت‌ها:** تقدیر اثر محور، به سازندگان آثار برگزیده و سایرین، ضعف‌ها و قوت‌هایشان را نشان می‌دهد و یادآور می‌شود که راه زیادی تا رشد مطلوب پیش روی شماست.

• **قرار گرفتن نقش الگودهی در مسیر اصلی خود:** وقتی از یک اثر، بویژه با دلایل اصلی آن، تقدیر می‌شود، نقش الگودهی، در مسیر اصلی خود جریان پیدا می‌کند، یعنی آن چیزی تقدیر می‌شود که شایسته بسط و تعمیم بیشتر است و جامعه مداحی ما به چنین نمونه‌هایی نیاز دارد.

❖ اهمیت هدفمندی نوحه‌ها

❖ شاخص جهت‌گیری نوحه‌ها با توجه به فلسفه قیام امام حسین، آن‌هم در این برهه حساس تاریخی.

❖ توجه به جنبه‌های عقلانی، معرفتی و تعالی بخشی در مضمون پردازي‌ها

❖ حفظ اصالت و چارچوب‌های هیات (اشعار و نغمات) (ملودی و ریتم))

❖ احیاء میراث مرثیه (اشعار و نغمات)

❖ ضرورت تولید ارزش افزوده با توجه ویژه به وزانت شعر فارسی و نغمات اصیل ایرانی

به نظر می‌رسد، اگر نظیر این محورها، مورد توجه قرار نگیرد، ممکن است نه تنها چنین «فرصت‌های سرنوشت ساز برای جریان سازی» از دست بروند، بلکه بحران‌های دور از ذهن، بسان صاعقه‌هایی بر آسمان تولید آثار هیأتی سایه افکنند. به این معنا که افراد برای رقابت در عرصه دیده شدن و پسندیده شدن، با تقلید از آثار برگزیده شده و مشهوری که مولفه‌های راهبردی در آنها کمرنگ است، بجای توجه جدی به یادگیری علمی و فنی هنر نوحه سرایی، مراجعه به تجربه‌های اصیل و موثر و ماندگار در طول سده گذشته و تلاش مجاهدانه در این عرصه،

گرفتار پدیده های نوظهوری می شوند که بدون دقت نظر در ابعاد مثبت و منفی آنها، وارد حوزه نوحه سرایی و مداحی شده اند. به عنوان مثال، توجه ناکافی به رشد معرفتی و عقلانی مخاطب، استفاده زیاد از اشعار عامیانه، محاوره و سطحی و عدم توجه به پیشینه وزین شعر فارسی، بکارگیری نادرست ملودی ها و ریتم ها، تقلید از الگوهای نامناسب، روی آوردن به هیجانات خلاف شأن هیات و ... متاسفانه در سال های اخیر که این نمونه کارها اوج گرفته اند، نه تنها در مرکز، بلکه به تعبیت از آن، در نقاط مختلف کشور نیز این موج راه افتاده است و مسیر حرکت هیات ها را تحت تاثیر خود قرار داده است.

۲) تدوین طرح عملیاتی و نقشه راه

براساس اهداف و رویکردهای راهبردی که در بخش اول تنظیم می شوند، منطق و ساز و کارهای اجرایی، متناسب با آن صورت می گیرد که از اهمیت بسیار بالایی هم برخوردار است، زیرا بهترین چشم اندازها، بدون طرحی مدون، دقیق، سالم و قابل اجرا، نتیجه ای جز شکست ندارند. این کنگره، تلاش های فراوانی در این زمینه نیز داشته است، ضمن تقدیر فراوان پیشنهاد می شود برای کنگره های بعدی مولفه های زیر در فرایند گزینش آثار به کار گرفته شود.

بنابراین، باتوجه به ملاحظات راهبردی، مهمترین محورهایی که به نظر می رسد برای آنها، شیوه نامه ای تدوین شود تا قطار جریان سازی کنگره را از مبدا به درستی حرکت دهد، مسیر را به درستی ترسیم نماید و جهت حرکت را تا رسیدن به مقصدنهایی حفظ کند، به صورت زیر پیشنهاد می شود:

۲,۱. طراحی شیوه های متنوع گردآوری آثار

یکی از امتیازات یک رویداد هنری، که در مقام معرفی آثار برتر است، جامعیت آن در کشف و معرفی استعدادها می باشد. از این رو، مطلوب است که به ارسال آثار توسط سازنده نوحه اکتفا نشود و روش های دیگری را برای رصد و جمع آوری دقیق طراحی و اجرا نمایند، مخصوصا برای آنانکه شناخته شده نیستند یا به جهت عدم اجرا توسط مداح معروف یا رسانه ای نشدن، خود را در این سطح تصور نمی کنند یا به هر دلیل وارد این میدان عظیم نشده اند. از این رو، سه روش عمده در این قسمت عبارتند از:

- فراخوان عمومی و ارسال آثار توسط اشخاص که در این کنگره اجرا شد.
- رصد و دریافت آثار توسط تیم اجرایی کنگره
- ارتباط با متولیان و مراکز فعال در عرصه هنر مداحی و هیات در سراسر کشور برای معرفی آثار شاخص

۱.۱. طیف بندی نوحه ها در مقام ارزیابی

باتوجه به تنوع موضوعات، جهت گیری ها و عرصه های نوحه سرایی، که از آغاز هم اینگونه بوده است و متاثر از تفکر انقلاب اسلامی، شدت و دامنه ی وسیع تری نیز به خود گرفته است، از مواردی که پیش از داوری ضروری به نظر می رسد، تقسیم بندی آثار در طیف های متعدد است که ارزشیابی آنان نیز متفاوت می شود؛ مثلا نوحه ای از درد و مصیبت روایت می کند، دیگری مدح و حماسه است یا اثری با ضرب زمینه است و دیگری با ضرب شور، یا برخی آثار جهت گیری سیاسی - اجتماعی یا تمدنی دارند و... در این راستا برخی از محورهای پیشنهادی را می توان به صورت زیر فهرست نمود که می توان بر آن افزود و برای هر کدام نیز شاخص هایی تعیین نمود.

- از حیث ضرب (نوحه، زمینه، واحد، شور)
- از حیث مضمون (عاطفی، حماسی، مصیبت...)
- از حیث عرصه و جهت گیری خاص (تمدنی، سیاسی - اجتماعی، مسائل روز، ایثار و شهادت، بین المللی)

۲.۲. تدوین شیوه نامه راهبردی - تکنیکی ارزشیابی آثار

یکی از اصول مهم ارزیابی آثار، تدوین شاخص های ارزیابی است، به طوری که در نسبت با داوران، نوعی وحدت رویه در گزینش ها ایجاد کند و هم اگر قرار شد در معرض شرکت کنندگان یا مخاطبین قرار گیرد، سطح قابل توجهی از اقتناع سازی در کیفیت و نتایج ارزشیابی را به همراه داشته باشد.

از جمله مسائلی که در فرایند بررسی آثار این کنگره، انتظار می رود در آینده مورد عنایت قرار گیرد توجه بیشتری به آن شود، تدوین شیوه نامه سنجش و ارزیابی نوحه ها برای ایجاد وحدت رویه در «زیبایی شناسی» است.

در این شیوه نامه، مطلوب است، ابتدا دو قسمت اساسی برای تدوین شاخص ها و ارزشیابی طراحی شود:

➤ **ارزشیابی راهبردی:** این بخش براساس مولفه های راهبردی تنظیم می شود.

➤ **ارزشیابی تکنیکی:** این بخش براساس شاخص های تخصصی در ارکان نوحه تنظیم می شود.

نکته حائز اهمیت در این دو قسمت، نقش شرط لازم بودن ارزشیابی راهبردی و شرط کافی بودن قسمت ارزشیابی تکنیکی است. یعنی در صورتی داوری تکنیکی روی اثری جریان پیدا می کند که از شاخص های راهبردی برخوردار باشد و در این مرحله قابل قبول ارزیابی شود.

در هر یک از این قسمت های دو گانه، ضوابط و شاخص هایی از زوایای مختلف و با جزئیات ضروری، توسط کارشناسان متخصص و مجرب، در محورهای نظیر شعر، ملودی، ریتم، مضمون، شرایط سنی نوحه سرایان، مخاطب سنی آثار و... تدوین شوند، در اختیار داوران قرار بگیرند و معیار ارزشمندی ها و برتری ها طبق آن سنجیده و جمع بندی شود.

لازم به ذکر است که در چنین رویدادی که تعداد بسیار بالایی اثر گردآوری می شود، مراحل مختلفی برای گزینش آثار طراحی می شود، که دقت در تدوین شیوه نامه سنجش و ارزیابی و بکارگیری آن در تمام مراحل بسیار ضروری است.

۲,۳. وحدت رویه در نوع کیفیت آثار ارسالی

وجود وحدت رویه در صوت ها یا فیلم های گردآوری شده بسیار مهم است، زیرا یک صوتی ممکن است توسط مداحی در استودیو اجرا شده باشد یا با انواع اقدامات دیجیتالی زیباسازی ویژه ای روی آن صورت گرفته باشد، که طبق بخش نخست، خارج از چارچوب راهبردی کنگره هم هست، ولی صوت دیگر با کیفیت پایین یا صدای معمولی ضبط شده باشد. اگرچه وجود داورانی متخصص و مجرب و شیوه نامه ای علمی و دقیق، می تواند اثر این تفاوت ها را کم کند، با این وجود، ضرورت تعیین الگوهای مشخص، با تاکید بر اجرا در هیات، برای رعایت عدالت ضروری است.

۲,۴. تعیین شاخص های انتخاب داوران در بخش نوحه

یکی از متداول ترین معیارهای انتخاب داوران در چنین محافلی، شناخته شده بودن به عنوان مداح، شاعر و نوحه سرا می باشد که هم صاحب علم و تجربه اند و معروفیت آنان، اعتبار و اعتمادآفرینی خاصی به این رویداد و نتایج آن می بخشد. اگرچه این شاخص مزیت هایی دارد، اما باید با توجه به چشم انداز راهبردی، طیف بندی آثار و شیوه نامه ارزشیابی، از اساتید و کارشناسان شعر و موسیقی دیگری نیز، که می توانند اهداف مورد نظر را با توجه به جنبه های علمی و تخصصی آن محقق سازند، استفاده نمود.

تقدیر از این شروع تحول آفرین

از آنجا که به عنوان یکی از اعضای هیات داوران، از نزدیک شاهد زحمات عزیزان بودم، بر خود فرض میدانم از همه دست اندرکاران این رویداد بزرگ فرهنگی خصوصا دبیر ارجمند کنگره، جناب آقای مهدی زنگنه که خود پژوهشگر، مستندساز، شاعر و نغمه پردازی مجرب محسوب می شود، تشکر و قدردانی نمایم. با توجه به افزایش روزافزون اثرات نوحه و اهمیت نوحه سرایی در جامعه امروز، این اقدام فرهنگی از ضروریات به شمار می رفت. امید است در گام های بعدی، این حرکت مبارک، بالنده تر شده، اشکالات احتمالی آن کمتر و کمتر شود و نقش بسزایی در تحولات نوحه سرایی ایفا نماید.

میشم مطیعی

داور نخستین کنگره ملی نوحه در بخش پایان نامه ها و مقالات